

Geologija Vilniaus ir Kauno universitetuose nuo Mineralogijos katedros įkūrimo

Juozas Paškevičius

Paškevičius J. Geologija Vilniaus ir Kauno universitetuose nuo Mineralogijos katedros įkūrimo. *Geologija*. Vilnius, 2013. Vol. 55. No. 1(81). P. 23–39. ISSN 1392-110X.

Geologijos ir mineralogijos raida Lietuvoje buvo veikiama pažangių Apšvietos amžiaus mokslinių idėjų, taip pat politinių ir socialinių lūžių, Abiejų Tautų Respublikos padalijimo, Vilniaus universiteto uždarymo (1832). Nuo tada Lietuva carinės Rusijos priespaudoje universiteto neturėjo 90 metų (1832–1922). Šiuo ilgu laikotarpiu veikė su Vilniaus universitetu susijusios katedros: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) Vyriausiosios mokyklos Gamtos istorijos katedra (1781–1803), Mineralogijos katedra Imperatoriškajame Vilniaus universitete (1803–1832), Stepono Batoro universiteto Geofizikos (1920–1928), Geologijos (1920–1939), Mineralogijos (1920–1934) bei Mineralogijos ir petrografijos katedros (1934–1939), Lietuvos / Vytauto Didžiojo universiteto Mineralogijos (1922–1926), Geologijos (1923–1926) katedros ir Mineralogijos ir geologijos katedra (1926–1940), Vilniaus universiteto Geologijos ir Mineralogijos katedros (1940–1963), Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedra (1963–2013). Jų istorija yra nagrinėjama šiame straipsnyje.

Raktažodžiai: Vilniaus universitetas, geologija, mineralogija, Geologijos ir mineralogijos katedra, mokslo istorija

Gauta 2013 birželio 7, priimta 2013 liepos 26

Juozas Paškevičius. Vilniaus universitetas, M. K. Čiurlionio g. 21/27, LT-03101 Vilnius, Lietuva. El. paštas: Juozas.paskevicius@gf.vu.lt

ĮVADAS

Vilniaus universiteto geologijos ir mineralogijos katedros praėjo ilgą ir sudėtingą, bet kartu ir įdomų raidos kelią nuo jų ištakų – Gamtos istorijos katedros (1781) iki šiandieninės Geologijos ir mineralogijos katedros. Per tą laiką būta pakilimo ir klestėjimo, bet ir nuosmukio, išardymo, išgrobstymo bei uždarymo metų, ir tai neišvengiamai veikė geologijos raidą Lietuvoje. Keičiantis politinei-socialinei santvarkai, universiteto geologijos ir mineralogijos katedros perėjo keletą raidos etapų, susijusių su jų reorganizacija, Lietuvos okupacija, universiteto uždarymu:

- LDK Vyriausiosios Lietuvos mokyklos Gamtos istorijos katedra (1781–1803);
- Mineralogijos katedra Imperatoriškajame Vilniaus universitete (1803–1832);
- Stepono Batoro universiteto Vilniuje Geofizikos (1920–1928), Geologijos (1920–1939), Mineralogijos (1920–1934), Mineralogijos ir petrografijos katedros (1934–1939);
- Lietuvos / Vytauto Didžiojo universiteto Mineralogijos (1922–1926), Geologijos (1923–1926) katedros bei Mineralogijos ir geologijos katedra (1926–1940);
- Vilniaus universiteto Geologijos ir Mineralogijos katedros (1940–1963);

- Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedra (1963–2013).

LIETUVOS VYRIAUSIOSIOS MOKYKLOS GAMTOS ISTORIJOS KATEDRA

1773 m. panaikinus jėzuitų ordiną, kuriam priklausė Vilniaus universiteto (akademijos) valdymas, tais pačiais metais buvo įkurta Edukacinė komisija. Jos pasiūlymu Vilniaus universitetas buvo reorganizuotas į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) Vyriausiąją mokyklą. Ji buvo išplėsta – įvesti tikslieji ir gamtos mokslai, kuriami nauji fakultetai, katedros, į jas kviečiami pasaulinio garso mokslininkai, profesoriai.

1781 m. įkurtos Gamtos istorijos katedros uždavinys buvo sieti gamtos mokslus su praktika, visuomenės ekonominiais poreikiais, organizuoti lauko tyrimus; susidomėta kalnakasyba. Katedros darbuotojai buvo siunčiami į Vakarų Europą tobulintis mokslo ir praktikos klausimais: kaip organizuoti gamtos mokslus universitete, gilintis į augalijos ir gyvūnijos tyrimus, taip pat rinkti ir pirkti mineralų, uolienuų ir fosilijų kolekcijas.

Pirmasis Gamtos istorijos katedrai 1781–1783 m. vadovavo profesorius **Žanas Emanuelis Žiliberas** (Jean Emanuel Gilibert) (1 pav.). Uždarius Gardino medicinos mokyklą, jį į šią katedrą pakvietė tuometinis universiteto rektorius M. Počobutas. Ž. E. Žiliberas iš Gardino į Vilniaus universitetą atvežė 10 000 vnt. mineralų kolekciją ir 3 000 knygų (Garbowska, 1993). Jis pirmą kartą pradėjo skaityti mineralogijos paskaitas kaip dalį dėstomo gamtos istorijos kurso. Paskelbė gamtos mokslų dėstymo programą, kurią sudarė ne tik mineralogija, botanika ir zoologija, bet ir bendrosios biologijos, geologijos, paleontologijos ir kitų gamtos mokslų pradmenys (Gilibert, 1781–1782). Paskaitas skaitė lotynų kalba. Tais pačiais 1781 m., remdamasis savo surinktais mineralų, uolienuų ir fosilijų pavyzdžiais iš Gardino ir Vilniaus apylinkių, taip pat iš Sibiro gautais nemažais rinkiniais, įkūrė pirmąjį Lietuvoje Gamtos istorijos kabinetą, o Pilies gatvės 24 namo kieme – Botanikos sodą. Jo pastangomis katedra įsigijo mikroskopą. Paskelbė vieną pirmųjų publikacijų apie Vilniaus apylinkėse dažną kvarcinį smėlį (Gilibert, 1780). Vilniuje baigė rengti ir išleido penkių tomų veikalą *Lietuvos flora* (Gilibert, 1782), paskelbė darbą apie Vyriausiosios mokyklos Botanikos sodą, Lietuvos gamtą. Gamtos

1 pav. Žanas Emanuelis Žiliberas (1741–1814). Skulptūros fotografija. VUBRS, F13–49

Fig. 1. Joan Emmanuel Gilibert (1741–1814). Photograph from Vilnius University Library

istorijos katedroje Ž. E. Žiliberas dirbo trejus metus. Šį pažangų mokslininką palaikė tuometinis Lenkijos ir Lietuvos karalius, jo garbei buvo sukurtas medalis, tačiau neapsikentęs kai kurių jo priešininkų užgauliojimų, 1783 m. birželį išvyko iš Vilniaus į Prancūziją, Lioną.

Ž. E. Žiliberą Gamtos istorijos katedroje pakeitė **Johanas Georgas Adomas Forsteris** (2 pav.), dalyvavęs anglų kapitono D. Kuko kelionėje (1772–1775) aplink pasaulį ir 1777 m. išleidęs knygą *Kelionė aplink pasaulį*. Jis buvo Neapolio, Madrido, Londono akademijų narys, o Gamtos istorijos katedros profesoriaus vietą užėmė 1784 metais. Prieš pradėdamas darbą katedroje universiteto darbuotojams skaitė paskaitą „Gamtos istorijos ribos“ (Forster, 1843). Jis parengė gamtos istorijos kurso programą, paskaitose naudojo Ž. E. Žilibero ir savo kelionės po pasaulį metu surinktas kolekcijas, Vilniaus apylinkėse surinktas mineralų ir kitas kolekcijas. G. Forsteris paskaitas

2 pav. Georgas Forsteris (1754–1795), 1979. Litogr. 55 × 46. LDM (*Vilniaus universitetas dailėje*, 1986)

Fig. 2. Georg Forster (1754–1794). 1979. Lithograph, 55 × 46, LDM (*Vilniaus universitetas dailėje* (Vilnius University in Art), 1986)

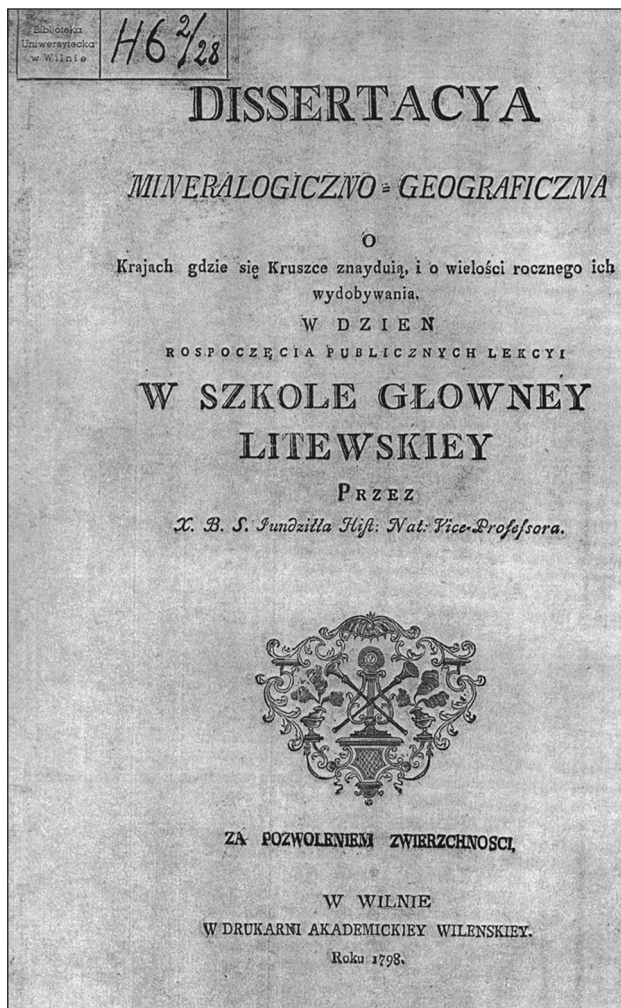
studentams skaitė lotynų kalba, o Vilniaus aristokratijai – lotynų ir prancūzų kalbomis, organizavo išvykas į laukus dėl praktinio Vilniaus apylinkių gamtos pažinimo. Jis praturtino Gamtos istorijos kabinetą savo rinkiniais. Skaitė ne tik mineralogijos, bet ir botanikos bei zoologijos paskaitas, domėjosi fosilijomis, kalnų susidarymu, uolienu ir mineralų amžiumi. Jis pirmasis pradėjo skaityti paleontologijos paskaitas, o tai buvo visai nauja ne tik Vyriausiojoje mokykloje, bet ir Europoje. G. Forsterį reikia laikyti paleontologijos pradininku LDK ir kartu pirmuoju evoliucionistu dar prieš Ž. B. Lamarką ir Č. Darviną. Prieš atvykdamas į Vilnių jis rašė, kad organinis pasaulis atsirado iš neorganinio dėl savaiminio materijos vystymosi; gamtoje nieko nėra pastovaus, nekintamo, viskas vystosi ir siekia aukštesnės, labiau išsivysčiusios formos; kiekviena materijos dalelė amžinai juda ir vystosi; visos gyvų

būtybių formos sudaro vieną grandinę su nedideliais skirtumais, perėjimais tarp atskirų grandžių; gyvybė atsirado ne vienoje vietoje ir ne vienu laiku, ji formavosi nepriklausomai nuo savo pradmenų (Biziulevičius, 1991). Šias idėjas Vilniuje jis plėtojo toliau ir apibendrino straipsnyje „Žvilgsnis į gamtą“.

Panašiai kaip Ž. E. Žiliberas, G. Forsteris, intrigų veikiamas ir naujų kelionių viliojamas, 1787 m. rugsėjo mėn. nutraukė sutartį su LDK Vyriausiąja mokykla, tikėdamasis greitai išvykti tyrinėti Pietų jūrų, tačiau prasidėjęs Rusijos ir Turkijos karas sutrukdė kelionės planus. Iš Vilniaus jis išvyko į Getingeną, o vėliau į Mainą, dirbo universiteto bibliotekoje, susidomėjo demokratinėmis idėjomis. G. Forsteriui išvykus iš Vilniaus, universitetas ilgą laiką nerado tinkamo kandidato į Gamtos istorijos katedros profesoriaus vietą. Tik po 8 metų, 1792 m., ją užėmė iš Austrijos atvykęs **Ferdinandas Špicnagelis** (Spitznagel). Jis Gamtos istorijos kursą skaitė 1792–1802 m. ir paskelbė septynias šio kurso programas. F. Špicnagelis nesidomėjo mokslo pažanga, mineralogija, Lietuvos fauna ir flora, apleido Gamtos istorijos kabinetą, Botanikos sodą (Fedorowicz, 1957).

Stanislova Bonifacą Jundzilą (Stanislaw Bonifacy Jundziłł) LDK Edukacinė komisija kaip pasižymėjusį gamtininką 1792 m. paskyrė Gamtos istorijos katedros viceprofesoriumi ir suteikė jam galimybę tobulintis Lenkijoje (Krokuvoje), Vokietijoje (Dresdene ir Freiberge), Austrijoje (Vienoje) ir įvairiose Vengrijos kasyklose ir gamyklose. Ten jis lankė mokslo įstaigas, klausėsi teorinių ir taikomojo pobūdžio paskaitų. Saksonijoje plačiau susipažino su mineralogija ir kalnakasyba, Vengrijoje lankė metalų gavybos įmones. Į Vilnių grįžo po penkerių metų – 1787 m. spalio mėnesį. 1798–1799 m. skaitė dalį Gamtos istorijos kurso, 1798 m. apgynė daktaro disertaciją iš mineralogijos (Jundziłł, 1798) (3 pav.). Dirbdamas minėtoje katedroje S. B. Jundzilas sutvarkė apleistą Botanikos sodą, Gamtos istorijos kabinetą, inventoriavo jo rinkinius. 1802 m. F. Špicnageliui perėjus į Terapijos katedrą, S. B. Jundzilas buvo paskirtas Gamtos istorijos katedros profesoriumi. Šias pareigas jis ėjo iki 1824 m., kol išėjo į pensiją.

1802–1803 m. S. B. Jundzilas skaitė dar visą Gamtos istorijos kursą lenkų kalba. Pirmiausia dėstė mineralogiją 4–5 valandas per savaitę remdamasis savo disertacijos duomenimis. Ištyrė Stakliškių mineralinį vandenį druskos gavybai šaldymo

3 pav. S. B. Jundzilo mineralogijos ir geografijos disertacijos faksimilė

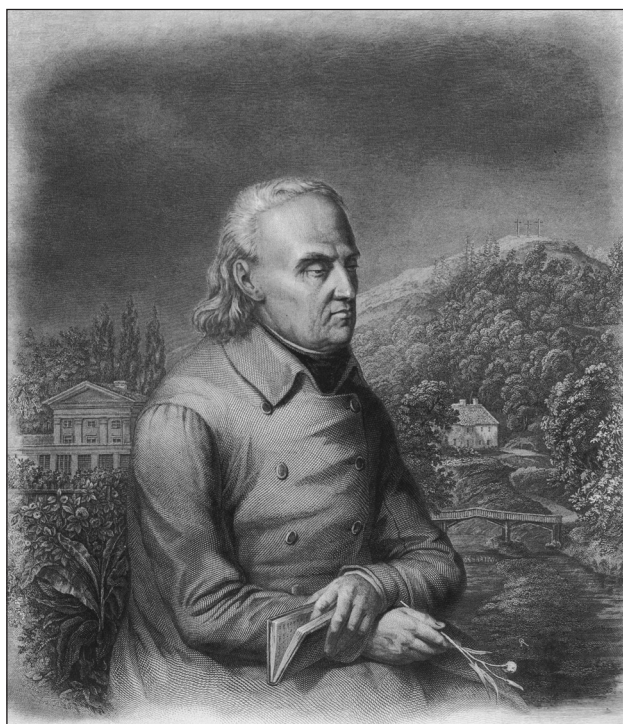
Fig. 3. S. J.-B. Jundzill's Dissertation on Mineralogy and Geography

būdu ir už tai gavo Karaliaus apdovanojimą *merentibus* (nusipelnęs). Grįžęs iš kelionės po Europą 1798 m. rugpjūčio mėnesį skaitė viešą paskaitą apie svarbiausias pasaulio kasyklas ir jose išgaunamas naudingąsias iškasenas. Kritikavo R. Simonavičiaus disertaciją (Symonowicz, 1806), net parašė ir išleido atskirą tam skirtą knygą. Pirmasis organizavo geologines išvykas į Naugarduko apylinkes tirti durpių (1899), Biržų apylinkėse ieškojo druskų (1802), Višnevo apylinkėse – geležies rūdos (1803). Dėl didelių S. B. Jundzilo nuopelnų jį reikia laikyti geologijos pradininku Lietuvoje (4 pav.). S. B. Jundzilas, nors ir būdamas dvasininkas, aktyviai priešinosi eksjėzuitų puolimui prieš pažangius LDK dirbusius gamtininkus Ž. E. Žiliberą ir G. Forsterį, plėtojo materialistines pažiūras apie gamtą.

MINERALOGIJOS KATEDRA IMPERATORIŠKAJAME VILNIAUS UNIVERSITETE

1803 m. balandžio 4 d. buvo paskelbtas caro Aleksandro I įsakas dėl Vilniaus universiteto supasaulietinimo, platesnio ir sistemingesnio mokslų plėtojimo. Vietoje buvusių Fizikos, Medicinos ir Moralės fakultetų buvo įsteigti keturi fakultetai: Fizikos ir matematikos, Medicinos mokslų, Moralinių ir politinių mokslų bei Literatūros ir laisvųjų menų. Ši reforma prisidėjo prie tikslųjų ir gamtos mokslų plėtros. Fizikos ir matematikos fakultete įvesta 10 svarbiausių kursų, kuriuos skaitė 10 ordinarinių profesorių, vadovavusių ir atitinkamoms katedroms, tarp jų ir Gamtos istorijos ir mineralogijos (Grigelis, 2003).

Dėl Mineralogijos katedros įsteigimo datos Lietuvoje vyksta diskusija, kurią datą laikyti tiksliausia. Vieni mano, kad mineralogijos mokslo pradžią reikia sieti su tuo laiku, kada universitete buvo pradėtos skaityti mineralogijos paskaitos

4 pav. Stanislas Bonifacas Jundzilas. Ripinskio piešinys, plieno raižinys, 62,2 × 40,5. LDM (J. K. Vilčinskis. *Vilniaus albumas*, 1987)

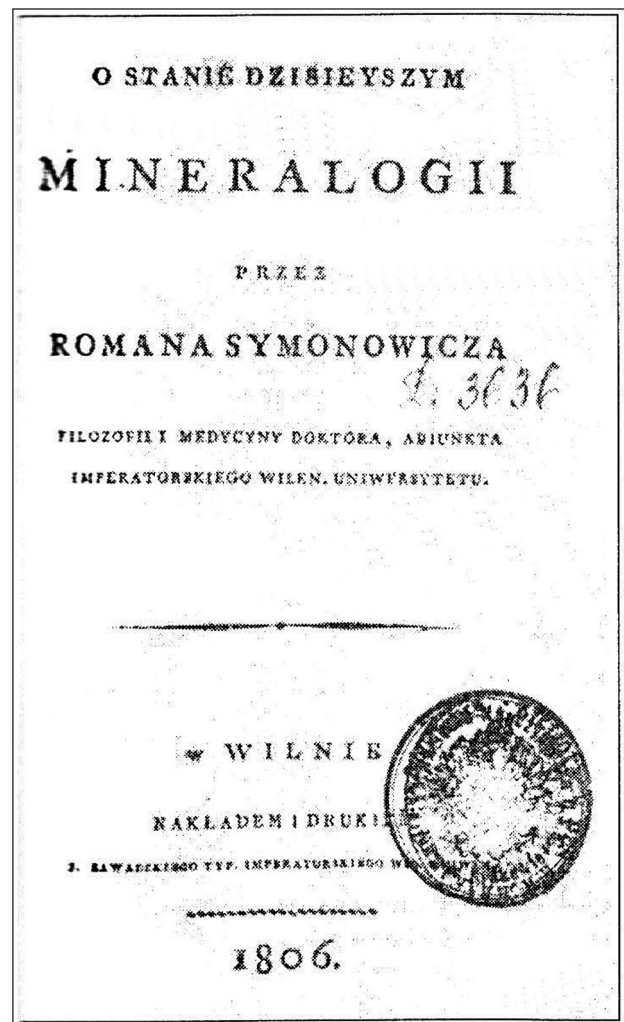
Fig. 4. Stanislas Bonifacy Jundzill. Painting by Ripinski. Metal carving, 62.2 × 40.5. LDM (J. K. Vilčinskis. *Vilniaus albumas* (The Album of Vilnius), 1987)

Gamtos istorijos kurse, t. y. 1781 metais. Šiuo atveju katedrai 2013 m. būtų 232 metai. Kiti teigia (žodiniai pareiškimai), kad oficialiai Mineralogijos katedra buvo įkurta 1823 m., atsiradus pirmam mineralogijos profesoriui (I. Horodeckiui). Tuomet katedrai būtų 190 metų. Tačiau ši data yra formali, be esminių pasikeitimų pačioje katedroje, todėl būtų tiksliausia mineralogijos katedros įkūrimo data laikyti 1803 m., kada buvo įvestas atskiras mineralogijos kursas, įkurtas Mineralogijos kabinetas (Grigelis, 2003; Paškevičius, 2013 – paskaita Vilniaus universitete Geologijos ir mineralogijos katedros 210 m. sukakčiai). Mineralogijos kurso paskaitas pradėjo skaityti adjunktas Romanas Simonavičius, Freiberge mokėsis mineralogijos pas garsųjį A. G. Vernerį. Tai buvo esminis pasikeitimas mineralogijoje, Lietuvoje susiformavo savarankiška mineralogijos mokslo šaka.

Romanas Simonavičius Mineralogijos katedroje dirbo 1803–1813 metais. Jis nuo 1803 m. rugsėjo 1 d. buvo paskirtas dėstyti mineralogijos. Tais pačiais metais buvo siunčiamas į Vengriją ir Transilvaniją, kad susipažintų su rūdų ir druskų kasyba, o Vilniaus universitetui nupirktų mineralų kolekciją. 1804 m. rugpjūčio 13 d. kuratoriaus Adomo Čartoriskio pavedimu R. Simonavičius išvyko į Vokietiją tobulintis mineralogijos srityje. Freibergo kalnakasybos akademijoje jis išklaušė A. G. Vernerio mineralogijos paskaitas (Grigelis, 2003).

Kad Vilniaus universitetas Europoje tuo metu buvo garsus, rodo ir tuometinio rektoriaus J. Stoinovskio kvietimas garsiajam Europos mineralogui A. G. Vernerui užimti mineralogijos profesoriaus vietą Vilniaus universitete (Skuodienė, 1981). A. G. Verneris pasiūlymu susidomėjo, girdamas Vilniaus universitetą ir apskritai Rusijos (Lietuva buvo okupuota Rusijos) mineralinius turtus, tačiau dėl objektyvių priežasčių atsisakė užimti siūlomą vietą ir rekomendavo savo gabų mokinį R. Simonavičių.

Nepaisant R. Simonavičiaus, kaip nurodo S. B. Jundzilas, ribotumo, jo nuopelnai Vilniaus universitetui reikšmingi. Jis surinko vieną didžiausių mineralų kolekcijų (12 643 vienetų), parašė ir paskelbė disertacinį darbą (Symonowicz, 1806). Dėl S. B. Jundzilo ir kitų šio darbo kritikos disertacija nebuvo apginta ir R. Simonavičius netapo mineralogijos profesoriumi (5 pav.). Jis sukaupe didelę geologijos ir mineralogijos biblioteką, tyrinėjo geležies rūdą Mogiliovo apylinkėse ir kt.

5 pav. R. Simonavičiaus darbo *Apie dabartinę mineralogijos būklę* faksimilė

Fig. 5. R. Symonowicz *On Current Status of Mineralogy*

Feliksas Dževinskis (Drzewiński), filosofijos daktaras, fizikos profesorius, 1809–1813 m. studijavo geologiją ir mineralogiją. Mineralogijos kursą pradėjo skaityti 1814 m., po R. Simonavičiaus mirties, išleido mineralogijos vadovėlį. 1817 m. išvykęs į Paryžių tobulinti fizikos žinių prie mineralogijos nebegrįžo.

Ignotas Horodeckis, filosofijos daktaras, pirmasis mineralogijos profesorius. Mineralogiją pradėjo skaityti 1817 m. išvykus F. Dževinskiui, ją išplėtė. Skaitė ne tik mineralogiją, bet ir oriktognoziją. Studentams organizavo mokomąsias praktikas po Vilniaus apylinkes. Naudojo naujesnę mineralų klasifikaciją pagal A. Bronjarą (Brongniart). 1823 m. jam buvo suteiktas ekstraordinarinio mineralogijos profesoriaus vardas. Papildė

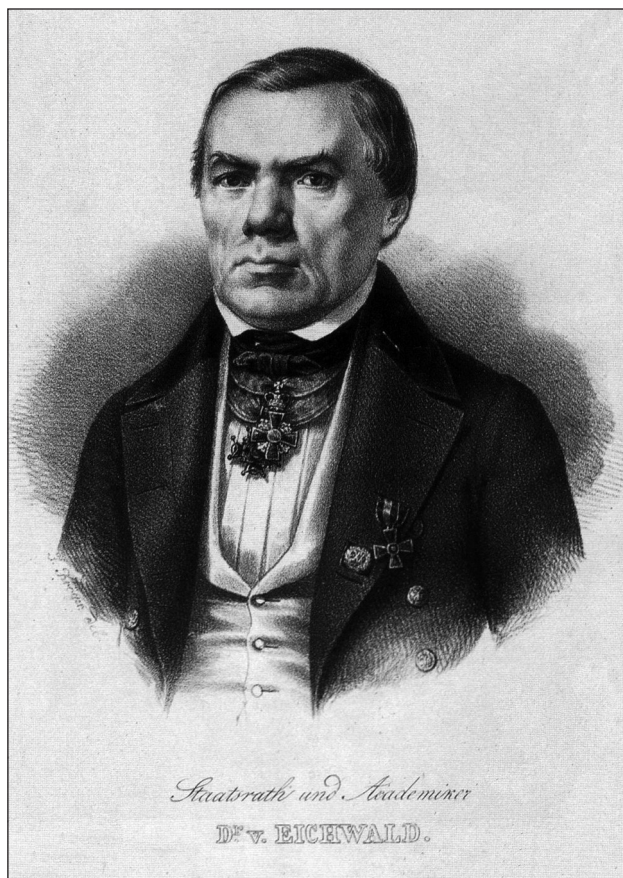
Mineralogijos kabinetą naujais rinkiniais. Atrado naują mineralą, kuri pavadino *vilnitu*, tačiau vėliau paaiškėjo, kad tai ne naujas mineralas, o jau žinomas volastonitas.

Juozapas Jundzilas, profesorius, studijavo botaniką ir mineralogiją Vokietijoje, Anglijoje, Prancūzijoje. Mirus I. Horodeckiui vienus mokslo metus (1824–1825) skaitė mineralogiją.

Ignotas Jakovickis, mineralogijos adjunktas, 1825–1832 m. skaitė mineralogijos kursą pagal A. G. Vernerį. 1825 m. išleido Oriktognozijos ir geognozijos vadovėlį, antrąjį jo leidimą pakartotojo 1827 m. (Jakowicki, 1827), tais pačiais metais išleido praktikos vadovą. Dalyvavo garsioje E. Eichvaldo geologinėje-mineraloginėje ir zoologinėje ekspedicijoje po Lietuvą, Voluinę ir Podolę, 1831 m. parengė šių tyrimų ataskaitą. 1832 m. Rusijos caro valdžiai uždarius Vilniaus universitetą, I. Jakovickis dar dirbo Vilniaus medicinos ir chirurgijos akademijoje, parengė Mineralogijos kabineto rinkinių rejestrą.

Norbertas Kumelskis 1821–1824 m. studijavo Vilniaus universitete, o 1829–1833 m. – gamtos mokslus Vakarų Europoje. Dirbo Vilniaus universiteto bibliotekoje, išleido net keturis mineralogijos, petrografijos, geologijos ir paleontologijos vadovėlius. Žurnale *Dziennik Wileński* paskelbė apie 60 populiariųjų straipsnių iš gamtos mokslų, fizikos ir matematikos.

Eduardas Eichvaldas (Eichwald) baigė Tartu (Dorpat) universitetą, 1814–1817 m. studijavo Berlyne, Paryžiuje (6 pav.). 1819 m. Vilniaus universitete apgynė daktaro disertaciją (tyrė selachijas). Docentu dirbo Tartu, o profesoriumi – Kazanės universitetuose. Rengė ekspedicijas į Kaspijos ir Egėjo jūras, Kaukazą, Azerbaidžianą. 1827 m. atvykęs į Vilniaus universitetą užėmė Zoologijos ir lyginamosios anatomijos katedros profesoriaus vietą. Čia parengė ir išleido trijų tomų veikalą *Zoologia spcialis* lotynų kalba (Eichwald, 1829–1831), rašė organinio pasaulio evoliucijos klausimais, sudarė *Gyvybės medį* (Bielinski, 1899–1900) (7 pav.). Vienas pirmųjų tyrinėjo Papilės jūros sluoksnius, amonitų fauną. Organizavo gamtamokslinę ekspediciją po Lietuvą, Voluinę ir Podolę, išleido jai skirtą darbą vokiečių kalba (Eichwald, 1830). 1838 m. išvyko į Peterburgą ir tęsė paleontologinius tyrimus. 1860–1866 m. atspausdino kelių tomų monografiją *Lethaea Rossica* su atlasu. Buvo Rusijos MA tikrasis narys.

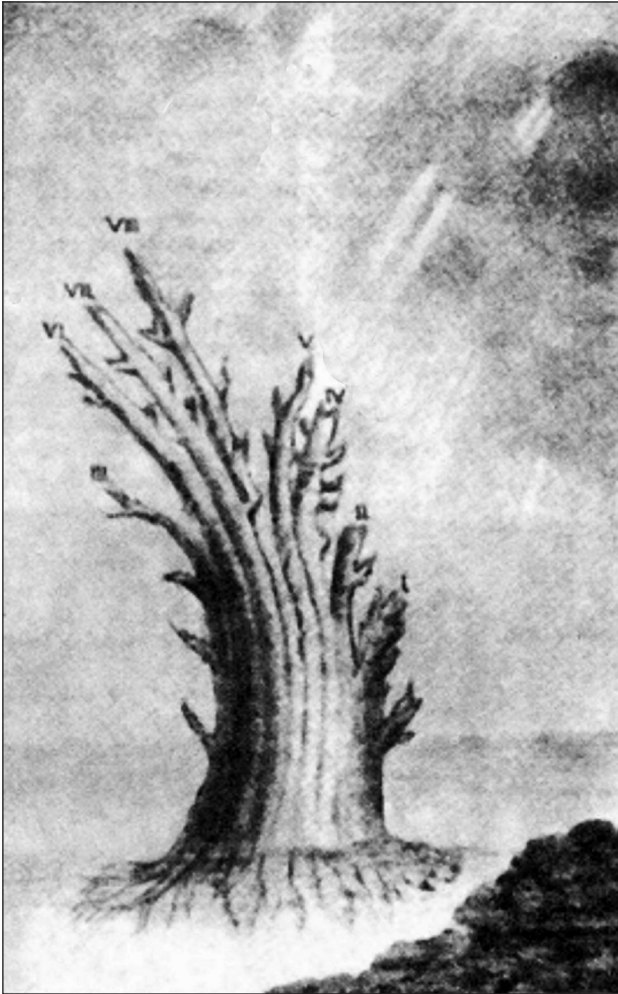
6 pav. Eduardas Eichvaldas (1795–1876). Litogr. 24,8 × 18,7. LIEM (Vilniaus universitetas dailėje, 1986)

Fig. 6. Eduard Eichwald (1795–1876). Lithograph, 24,8 × 18,7. LIEM (Vilniaus universitetas dailėje (Vilnius University in Art), 1986)

Rusijos caro valdžiai uždarius Vilniaus universitetą, 1832 m. kurį laiką jo vietoje veikė Vilniaus medicinos ir chirurgijos akademija, kurioje dar dirbo I. Jakovickis ir E. Eichvaldas. 1842 m. ją perkėlus į Kijevą, Lietuva 90 metų liko be aukštosios mokyklos. Per šimtmečius sukaupta universiteto biblioteka, turtingos geologijos kolekcijos, aparatūra ir įrengimai buvo išblaškyti po kitus Rusijos universitetus. Europinio masto mineralų, uolienuų ir fosilijų kolekcijos buvo išdalytos Kijevo, Tartu (Dorpat), Charkovo, Kazanės universitetams ir Odesos Rišelje licėjui.

STEPONO BATORO UNIVERSITETO VILNIUJE GEOLOGIJOS KATEDROS

Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, 1919 m. rugpjūčio 28 d. J. Pilsudskio dekretu Vilniuje buvo atkurtas universitetas ir jam suteiktas Stepono Batoro vardas. Matematikos-Gamtos fakultete nuo 1920 m. kūrėsi

7 pav. Eduardo Eichvaldo *Gyvybės medis* (Eichwald, 1829)

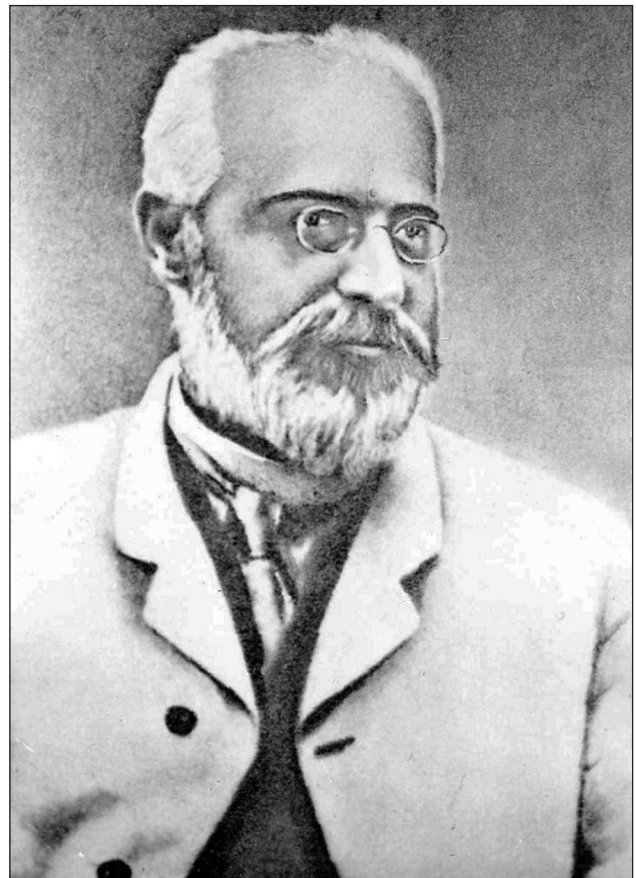
Fig. 7. Eduard Eichwald's *Tree of Life* (Eichwald, 1829)

Geofizikos, Geologijos, Mineralogijos katedros, o 1934 m. – Mineralogijos ir petrografijos katedra (Gaigalas, 2003; Narębski ir Wójcik, 2003). Po ilgos pertraukos Stepono Batoro universitetas Vilniuje tęsė senojo universiteto geologijos tradicijas.

Geofizikos katedra veikė 1920–1929 metais. Pradžioje ji buvo pavadinta Fizinės geologijos katedra. Geofizikos katedros pavadinimas yra susijęs su prof. Juozu Lukoševičiumi, kuris ją kūrė, organizavo ir pedagoginį darbą (8 pav.). Dėstė mineralogiją ir kristalografiją. Moksliniam darbui jis neturėjo nei laiko, nei jėgų: būdamas senyvo amžiaus ir Šliselburgo tvirtovėje palaužtos sveikatos visas savo jėgas skyrė skaitomiems kursams. Vis dėlto dalyvavo Lenkijos ir tarptautiniuose suvažiavimuose, perskaitė keletą pranešimų apie Žemės plutos judesius, ar buvo mūsų planeta

šviečianti žvaigždė, apie žemynų ir vandenynų amžių, Žemės genezę ir jos amžių geofizikos duomenimis, kurie buvo atspausdinti lenkų ir prancūzų kalbomis. Prof. J. Lukoševičius išgarsėjo, kada Šliselburgo tvirtovėje sumanė parašyti 7 tomų veikalą *Elementarūs mokslo filosofijos pradmenys*. Būdamas kalėjime parašė 3 tomų darbą *Neorganinis Žemės gyvenimas*, kuris buvo atspausdintas jam išėjus iš kalėjimo (Lukoševičius, 1908–1911). Jam mirus 1928 m., katedra buvo uždaryta 1929 metais.

Geologijos katedra veikė 1920–1939 metais. Ją kūrė ir 1920–1933 m. vadovavo prof. Bronislovas Rydzevskis (9 pav.). Pradžioje jis skaitė studentams paskaitas paleontologijos ir Žemės istorijos klausimais, vėliau dėstė istorinę geologiją, regioninę geologiją, kvartero geologiją, paleontologiją, specialųjį kursą. Jo vadovaujamos katedros darbuotojai tyrinėjo Vilniaus krašto, Gardino, Volkovysko,

8 pav. Juozas Lukoševičius (1863–1928), Vilniaus Stepono Batoro universiteto profesorius, 1922 (Lukoševičius, 1982)

Fig. 8. Juozas Lukoševičius (1863–1928). Professor of Vilnius Stephen Bathory University, 1922 (Lukoševičius, 1982)

9 pav. Bronisław Rydzewski (1884–1945), Stepono Batoro universiteto profesorius. *Lenkijos mokslų akademijos Žemės muziejaus archyvo fondas*, Nr. 81

Fig. 9. Bronisław Rydzewski (1884–1945). Professor of Vilnius Stephen Bathory University. *Earth Archive of Polish Science Academy*, No. 81

Naugarduko apylinkių kvartero, terciaro, kreidos sistemas, nagrinėjo Vilniaus, Druskininkų grėžinius. B. Rydzewskiui susirgus, 1933–1936 m. katedrą globojo geografas M. Limanovskis. 1936–1939 m. katedrai vadovavo prof. Edvardas Pasendorferis (10 pav.). Jis buvo geras mokslo organizatorius, pedagogas, tyrinėjo Vilniaus miesto ir apylinkių geologiją ir geomorfologiją, sudarė Vilniaus krašto geomorfologinį žemėlapi. Katedroje dar dirbo L. Matvejeva, B. Halickis, R. Kongelis.

Mineralogijos katedra veikė 1920–1934 m., iki 1926 m. ją globojo prof. J. Lukoševičius, katedra buvo Geofizikos katedros dalis. 1926–1931 m. katedrai vadovavo dr. Pavelas Radiševskis. Jis magistrantams įrėngė mineralogijos laboratoriją, įvedė praktikos darbus iš mineralogijos, kristalų

optikos, petrografijos studijas. Tyrinėjo Voluinės kristalines uolienas. Mirus P. Radiševskiui, katedrą 1931–1933 m. globojo B. Rydzewskis ir M. Limanovskis. Nuo 1934 m. katedrai pradėjo vadovauti prof. Stanislovas Malkovskis. Ji buvo pavadinta **Mineralogijos ir petrografijos katedra**. S. Malkovskis – vienas žymesnių lenkų geologų – iš prigimties buvo tyrinėtojas (11 pav.).

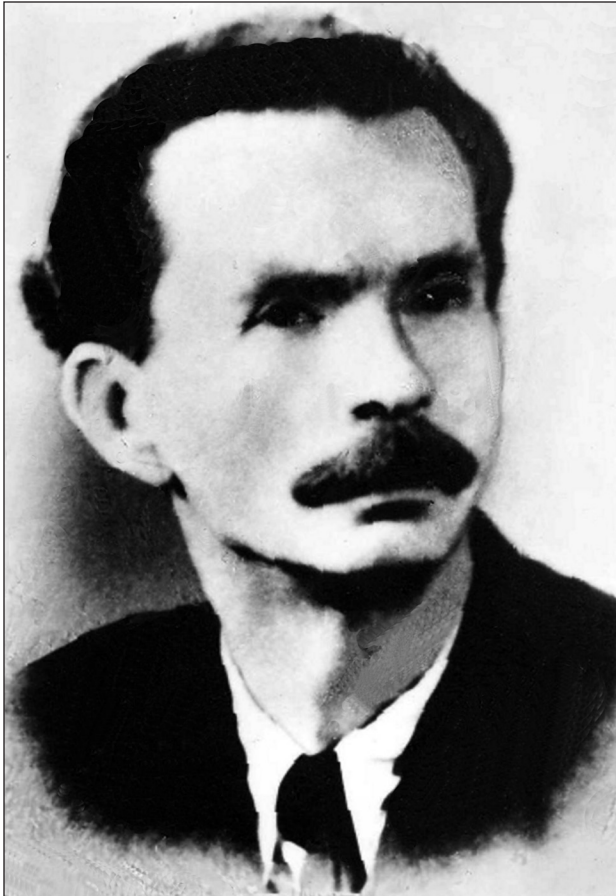

10 pav. Edvardas Pasendorferis (1894–1972), Stepono Batoro universiteto profesorius (Teller, 1972)

Fig. 10. (1894–1972). Professor of Vilnius Stephen Bathory University (Teller, 1972)

Jis vykdė Vilniaus krašto petrografinę nuotrauką masteliu 1:1 000 000, tyrė šio krašto mineralines žaliavas. Katedroje buvo registruojamos pagrindinės geležies rūdų radimvietės. Joje dirbusi A. Halicka tyrė morenas, būdingųjų riedulių pasiskirstymą, iš Fenoskandijos atvežė kristalinių uolienuų kolekciją; J. Voiciehovskis atliko rentgenoskopinius tyrimus; katedroje taip pat dirbo A. Laškevičius, I. Kardimovič. Antrojo pasaulinio karo pradžia nutraukė Stepono Batoro universiteto

11 pav. Stanislovas Malkovskis (1889–1962), Stepono Batoro universiteto profesorius. *VU RS, F284-2866*

Fig. 11. Stanislaw Malkowski (1889–1962). Professor of Vilnius Stephen Bathory University. *VU RS, F284-2866*

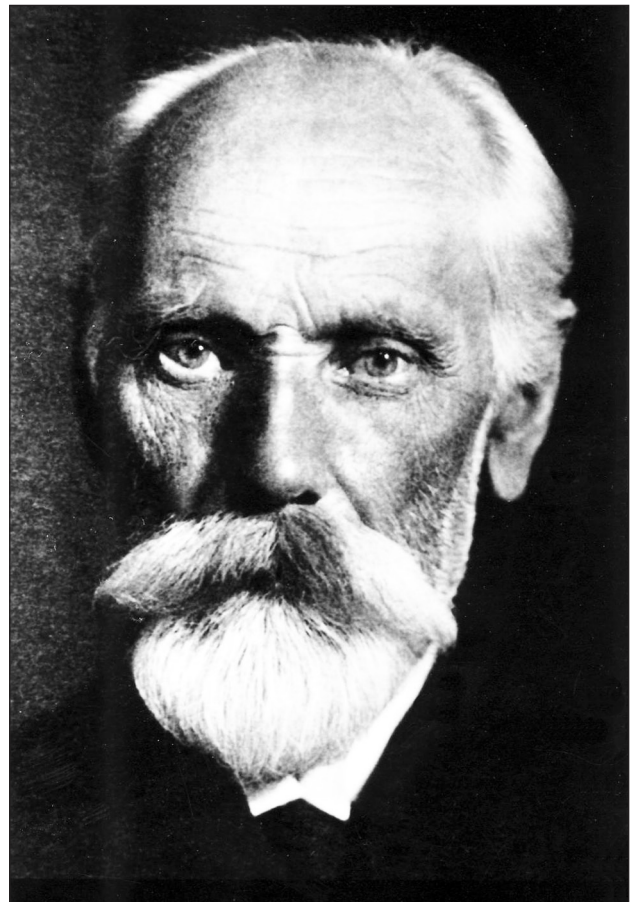
Vilniuje darbą. Atgavus Vilnių, Stepono Batoro universitetas Lietuvos valdžios buvo uždarytas 1939 m. gruodžio 15 d. Po karo Šiaurės Lenkijos žemėse Torunėje įkūrus Mikalojaus Koperniko universitetą, jame ėmė dirbti ir dalis buvusių Stepono Batoro universiteto darbuotojų.

LIETUVOS / VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO GEOLOGIJOS KATEDROS

1919 m. Lietuvai netekus Vilniaus krašto ir universiteto, reikėjo rūpintis Kaune organizuoti Lietuvos universitetą. 1919 m. Mokslo draugijos entuziastai T. Ivanauskas, Vabalas-Gudaitis, Z. Žemaitis ir kt. nutarė steigti Aukštuosius kursus, išlaikomus visuomenės ir valstybės lėšomis. Kursai buvo atidaryti 1920 m. sausio mėnesį, juose buvo 5 skyriai, programos universitetinės. Geologija buvo dėstoma Matematikos ir fizikos skyriuje. 1922 m.

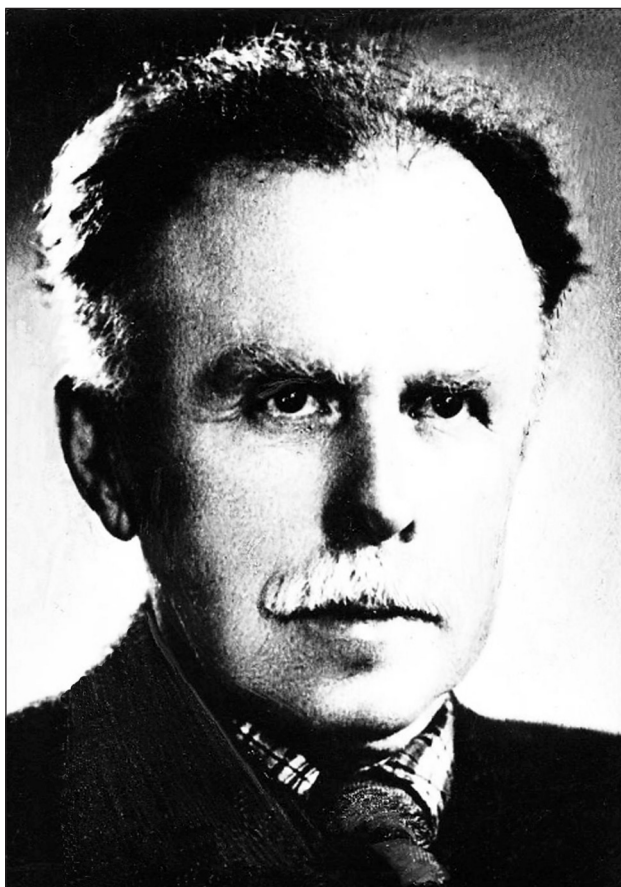
vasario 16 d. kursai buvo perorganizuoti į Lietuvos universitetą. Geologijos pradininkas šiuose kursuose buvo prof. P. Jodelė (12 pav.). Jis tyrinėjo Lietuvos mineralines žaliavas, parašė ir išleido geologijos vadovėlį (Jodelė, 1922). Pasitelkus J. Basanavičių ir kitus akcininkus buvo pastatyta pirmoji cemento gamykla Mielupyje, Varėnos rajone. Šio universiteto geologijos katedrų veikla yra aprašyta plačiau (Dalinkevičius, 1969).

Mineralogijos katedra veikė 1922–1926 metais. Ją įkūrė ir jos vedėju buvo asistentas, vėliau nuo 1923 m. docentas Mykolas Kaveckis (13 pav.). Be jo, katedroje dar dirbo asistentas Z. Novickis, baigęs Jekaterinoslavo (dabar Dniepropetrovsko) kalnakasybos mokyklą. Jie skaitė gamtos, chemijos, medicinos ir kt. studentams geologijos kursus.

12 pav. Pranas Jodelė (1871–1955), aukštojo mokslo organizatorius ir vadovas nepriklausomoje Lietuvoje. *VU RS, F284-2865*

Fig. 12. Pranas Jodelė (1871–1955). Organiser and Manager of University Education in Independent Lithuania. *VU RS, F284-2865*

13 pav. Mykolas Kaveckis (1889–1968), Kauno ir Vilniaus universitetų mineraloginių katedrų vedėjas, profesorius. VU RS, F284-2890

Fig. 13. Mykolas Kaveckis (1889–1968). Professor, Head of Mineralogical Departments of Kaunas and Vilnius Universities. VU RS, F284-2890

Geologijos katedra įsteigta 1923 metais. Jos vedėju iš Olandijos buvo pakviestas G. L. Smit Sibinga, pradėjęs dirbti asistentu. Katedroje jis dirbo vienus 1923–1924 mokslo metus. Jam katedroje buvo suteikti docento ir ekstraordinarinio profesoriaus moksliniai vardai. Geologijos paskaitas jis skaitė vokiečių kalba. Organizavo pirmą geologinę ekspediciją Lietuvoje. Išvykdamas iš Lietuvos į Olandiją išsivežė ir visą ekspedicijoje surinktą geologinę medžiagą. Po G. L. Smit Sibingos Geologijos katedros vedėju dirbo vyr. asistentas docentas Marijonas Tomašauskas. Jis katedroje organizavo antrąją geologinę ekspediciją. Jaunesniuju laborantu dirbo fizikos-chemijos studentas Jokubas Ošmianas, patarnautoju buvo Stasys Jucas. Nuo 1925 m. į katedrą iš Peterburgo kalnakasybos instituto atvyko ten asistentu ir dėstytoju dirbęs Juozas Dalinkevičius, kuris katedroje buvo įdarbintas jau-

nesniuju laborantu (14 pav.). Nepaisydamas savo jauno amžiaus ir katedroje užimamos vietos jis kritikuoja Smit Sibingo Olandijoje išleistą straipsnį apie Lietuvos geologinius tyrimus. 1926 m. pradžioje mirus Geologijos katedros vedėjui M. Tomašauskui, Mineralogijos ir Geologijos katedros buvo sujungtos.

Mineralogijos ir geologijos katedra veikė 1926–1940 metais. Šios katedros vedėju buvo paskirtas docentas Mykolas Kaveckis. Be jo, katedroje dirbo asistentas Z. Navickis, docentas M. Kvašninas Samarinas, asistentas, vėliau docentas J. Dalinkevičius. 1929 m. atleidus J. Ošmianą, į jo vietą laborantu buvo priimtas Mečislovas Martinaitis. 1930 m. iš Vienos atvykęs ir jau mokslinį daktaro laipsnį turėjęs Česlovas Pakuckas įsidarbino asistentu, vėliau docentu (15 pav.). Minėti katedros darbuo-

14 pav. Juozas Dalinkevičius (1893–1980), Kauno ir Vilniaus universitetų geologijos katedrų vedėjas, profesorius. VU RS, F284-2893

Fig. 14. Juozas Dalinkevičius (1893–1980). Professor, Head of Geological Departments of Kaunas and Vilnius Universities. VU RS, F284-2893

tojai geologijos paskaitas skaitė geografams, biologams, chemikams, farmacininkams. Visi jie aktyviai dirbo mokslinį darbą, spausdino mokslinius straipsnius. M. Kaveckis paskelbė katedros mokslinius tyrimus (ataskaitose), parašęs disertacinį darbą (Kaveckis, 1931) jį apgynė Prahos universitete ir gavo gamtos mokslinį laipsnį (*Doctor rerum naturalium*). Intensyviai Lietuvos geologiją tyrinėjęs J. Dalinkevičius 1933 m. Grace apgynė daktaro disertaciją iš terciaro ir devono (Dalinkevičius, 1933), o 1935 m. ir habilitacinį darbą iš Lietuvos kreidos, selachijų ir stratigrafinių tyrimų (Dalinkevičius, 1934; 1935). Č. Pakuckas 1934 m. apgynė habilitacinį darbą iš Lietuvos jūros amonitų faunos ir stratigrafijos (Pakuckas, 1934). Šioje katedroje J. Dalinkevičius sukūrė Lietuvos geologijos pagrindus. 1936 m. Vytauto Didžiojo univer-

sitete buvo įvestas geologijos mokymo ciklas, keli studentai iš biologijos specialybės buvo rengiami geologais.

VILNIAUS UNIVERSITETO GEOLOGIJOS IR MINERALOGIJOS KATEDROS

1939 m. atgavus Vilnių, Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-Gamtos fakultetas kartu su Mineralogijos ir geologijos katedra iš Kauno persikėlė į Vilniaus universitetą. Buvo perkelti muziejai, jų vitrinos, kolekcijos ir fondai, paleontologų naujų rūšių holotipai ir paratipai, geologiniai rinkiniai, baldai, biblioteka, aparatūra, mokymo priemonės ir kita. Kitą Vilniaus universiteto geologijos dalį sudarė paveldėtas Stepono Batoro universiteto geologijos katedrų turtas. 1940 m. lapkričio 26 d. minėto fakulteto nutarimu buvęs Biologijos skyrius buvo suskirstytas į tris skyrius: Biologijos, Geologijos ir geografijos bei Mineralogijos ir geologijos. Pastarajame buvo patvirtintos Mineralogijos ir Geologijos grupės (katedros). 1940 m. gruodžio 9 d. Švietimo liaudies komisaro įsakymu prof. M. Kaveckis ir prof. J. Dalinkevičius oficialiai buvo paskirti minėtų grupių vedėjais (*LCVA*, F. R-856. Ap. 1, B. 491, L. 5). Kiek anksčiau, 1940 m. lapkričio 10 d., J. Dalinkevičius buvo patvirtintas Vytauto Didžiojo universiteto Inžinerinės geologijos katedros vedėju, jam suteiktas profesoriaus vardas (*VUA*, B. 6599K, L. 66–69).

Prof. J. Dalinkevičiaus vadovaujamoje grupėje dirbo doc. Č. Pakuckas, jaunesnioji asistentė L. Matvejeva, vyresnysis preparatorius J. Rugienius, jaunesnioji laborantė S. Bucevičiūtė. Prof. M. Kaveckio grupėje pagalbinkais buvo V. Šimkevičius ir vyresnysis preparatorius S. Jucas. Tuo metu Vilniaus universitete dar nebuvo rengiami geologai, išskyrus geologijos studijas Kaune bebaigiančius B. Tijūnaitytę ir J. Dobrovolskį, tačiau universiteto baigimo diplomus jie jau gavo Vilniaus universitete. Prof. M. Kaveckis geologijos paskaitas skaitė geografams, biologams, chemikams ir farmacininkams, jis vedė jiems ir praktikos darbus. Prof. J. Dalinkevičius turėjo tris valandas geologijos paskaitų per savaitę. Doc. Č. Pakuckas geografams skaitė paleontologijos ir istorinės geologijos paskaitas.

1941 m. prasidėjus karui ir vokiečiams okupavus Lietuvą, prof. J. Dalinkevičius buvo atleistas iš Geologijos katedros vedėjo pareigų kaip antraeilininkas, tačiau jis dar skaitė paskaitas Vilniaus

15 pav. Česlovas Pakuckas (1898–1965), Kauno ir Vilniaus universitetų geologijos katedrų docentas. *VU RS*, F284-1888

Fig. 15. Česlovas Pakuckas (1898–1965). Docent of Geological Departments of Kaunas and Vilnius Universities. *VU RS*, F284-1888

universitete. Geologijos katedros vedėju paskirtas doc. Č. Pakuckas jai vadovavo iki universiteto uždarymo. 1943 m. kovo 17 d. vokiečiams pareikalavus palikti patalpas Zakreto (dabar Čiurlionio) gatvėje, reikėjo per vieną dvi dienas supakuoti ir išvežti kolekcijas, biblioteką, aparatūrą, inventorių į Geologijos tarnybą, Mokslų akademiją, Chemijos fakultetą. Katedrų darbuotojai dirbo dieną ir naktį. Perkraustant ir sandėliuojant katedrų turtas labai nukentėjo.

1944 m. Vilniaus universitete buvo įkurtas Gamtos mokslų fakultetas su trimis skyriais: Biologijos, Geografijos ir Geologijos. Pastarajame darbą pradėjo Geologijos ir Mineralogijos katedros (VUA, F. 14, B. 1).

Geologijos katedra veikė 1944–1963 metais. Joje buvo rengiami geologinės nuotraukos ir naudingųjų iškasenų paieškų ir žvalgybos specialistai. Visą minėtą laiką katedrai vadovavo prof. J. Dalinkevičius (16 pav.). Joje dirbo vyr. dėstytojas V. Gudelis, vyr. dėstytojas, vėliau doc. S. Žeiba, vyr. dėstytojas, vėliau doc. L. Petruelis, vyr. dėstytojas, vėliau doc. J. Paškevičius ir dar keli dėstytojai už valandinį atlygį. Kiekvienas dėstytojas skaitė daug geologijos kursų, nes reikėjo surinkti ne mažiau kaip 720 val. pedagoginio darbo krūvio per metus, o kartais jis siekdavo net 1 000 val. per metus. Nors darbo krūvis buvo nemažas, dėstytojai dirbo ir mokslinį darbą. Prof. J. Dalinkevičius toliau tyrinėjo Lietuvos geologiją, pradedant devonu ir baigiant neogenu, sudarė keletą Lietuvos geologinio žemėlapių variantų. V. Gudelis tyrinėjo Lietuvos kvarterą, S. Žeiba – Lietuvos devoną ir jo brachiopodus, L. Petruelis – Vilniaus miesto ir jo apylinkių hidrogeologiją, J. Paškevičius – Lietuvos ir kaimyninių kraštų ordoviką ir silūrą, jų brachiopodus, P. Vaitiekūnas rinko medžiagą iš Lietuvos kvartero stratigrafijos ir sandaros. Visi jie apgynė kandidatinės (dabar daktarines) disertacijas.

Mineralogijos katedra, kaip ir geologijos, veikė 1944–1963 metais. Iki 1956 m. ji rengė geochemijos, o vėliau geologinės nuotraukos, paieškų ir žvalgybos specialistus. Šiai katedrai 1944–1960 m. vadovavo prof. M. Kaveckis, o 1960–1963 m. doc. S. Žeiba. Joje 1944–1960 m. vyr. dėstytoju dirbo M. Martinaitis, 1951–1963 m. asistente ir vyr. dėstytoja V. Kotovič, asistentu trumpai dirbo P. Pacauskas, dėstytoju valandininku 1952 m. J. Paškevičius, asistentu 1952–1957 m. R. Tarvy-

16 pav. Juozas Dalinkevičius (1893–1980), Lietuvos geologijos pagrindų ir Lietuvos stratigrafinės mokyklos kūrėjas. VU RS, F284-2894

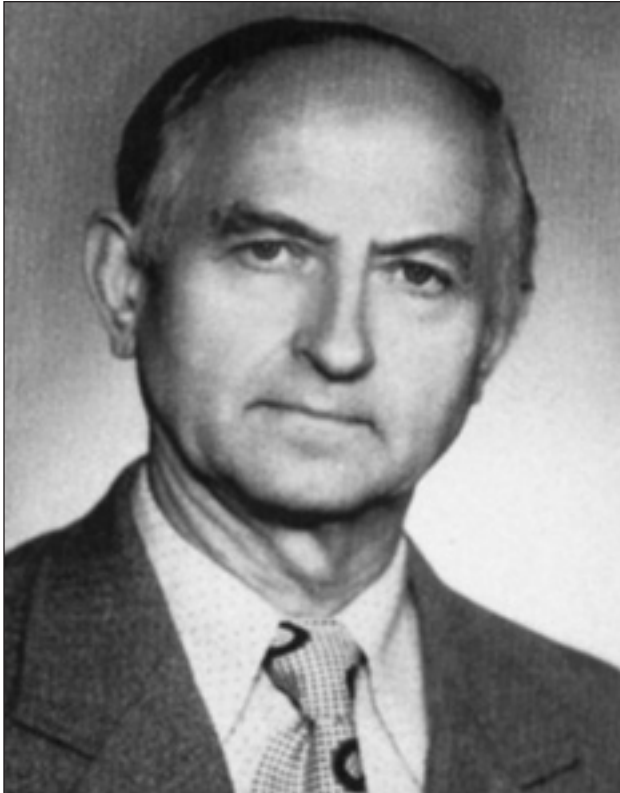
Fig. 16. Juozas Dalinkevičius (1893–1980). Founder of basics of Lithuanian geology and the school of Lithuanian stratigraphy. VU RS, F284-2894

das ir 1960–1963 m. asistentu ir vyr. dėstytoju P. Vaitiekūnas. Dėstytojai turėjo didelį pedagoginio darbo krūvį. Mokslinį darbą dirbo S. Žeiba, V. Kotovič, J. Paškevičius ir P. Vaitiekūnas. Pastarasis ir V. Kotovič šioje katedroje apgynė kandidatinės (dabar daktaro) disertacijas.

VILNIAUS UNIVERSITETO GEOLOGIJOS IR MINERALOGIJOS KATEDRA

Katedra veikia nuo 1963 m., kai buvo panaikinta Geologinės nuotraukos, paieškų ir žvalgybos specialybė ir įkurta Hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos specialybė. Buvusios Geologijos ir Mineralogijos katedros buvo sujungtos į Geologijos ir mineralogijos katedrą. Prof. J. Dalinkevičius nepritarė šiai reorganizacijai Vilniaus universitete. Jo manymu, kur kas geriau būtų buvę prie Geologijos katedros įsteigti antrąją geologijos specialybę – Hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos.

Geologijos ir mineralogijos katedrai 1963–1973 m. vadovavo doc. S. Žeiba, (17 pav.), 1973–1991 m. – prof. J. Paškevičius, 1991–2005 m. – doc. P. Musteikis, 2005–2010 m. – prof. G. Motuza, o nuo 2010 m. jos vadovas yra prof. Petras Šinkūnas.

17 pav. Stasys Žeiba (1916–1999), docentas, pirmasis Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedros vedėjas 1963–1973 m.

Fig. 17. Stasys Žeiba (1916–1999). Docent, the first Head of the Geology and Mineralogy Department at Vilnius University, 1963–1973

Pedagoginis personalas nuo 1963 m. geologijos paskaitas skaitė Hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos studijų studentams, taip pat geografams ir biologams, o nuo 1989 m. ir geologijos specialybės studentams.

Nuo 1963 m., be lietuvių studentų grupės, Vilniaus universitete hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos specialybės mokėsi latvių ir estų studentai. Jiems geologijos disciplinas katedros darbuotojai dėstė rusų kalba. Doc. S. Žeiba skaitė paleontologijos, istorinės geologijos, SSRS geologijos ir kt.; doc. V. Kotovič – kristalografijos, mineralogijos ir geochemijos paskaitas. Prof. J. Paškevičius pradžioje skaitė bendrosios geologijos paskai-

tas (nuo 1987 m. jas skaitė asistentas P. Musteikis, kuris vėliau dar skaitė ir istorinės geologijos, bendrosios ir istorinės geologijos paskaitas (geografams), naudingųjų iškasenų ir paieškų bei žvalgybos kursus), taip pat geotektonikos, Baltijos kraštų (tada dar vadinosi Pabaltijo) geologijos, teorinės ir taikomosios stratigrafijos, bendrosios ir istorinės geologijos (geografams) paskaitas. Doc. P. Vaitiekūnas – litologijos, kvartero geologijos ir geomorfologijos, o asistentas, vėliau docentas, R. Gailius – petrografijos, struktūrinės geologijos ir kartografavimo paskaitas. Katedros dėstytojai, J. Paškevičius, P. Vaitiekūnas ir R. Gailius vadovavo mokomosioms geologinėms praktikoms.

Katedros darbuotojai vadovavo studentų kursiniams darbams, gamybinėms geologinėms praktikoms, taip pat priešdiplominei praktikai Lietuvoje ir kaimyniniuose kraštuose. Mirus doc. P. Vaitiekūnui (1978) ir doc. V. Kotovič (1980), jų paskaitas skaitė prof. A. Gaigalas (18 pav.) ir prof. M. Kabailienė.

18 pav. Algirdas Gaigalas (1933–2009), Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedros profesorius 1978–2004 m.

Fig. 18. Algirdas Gaigalas (1933–2009). Professor of the Department of Geology and Mineralogy at Vilnius University from 1978 to 2004

Be minėtų katedros darbuotojų, katedroje dirbo doc. V. Kadūnas, kuris skaitė geochemijos ir mineralogijos paskaitas. Nuo 1969 m. iki šiol katedroje dirba doc. A. Brazauskas. Pradžioje jis vadovavo bendrosios geologijos, paleontologijos, istorinės geologijos laboratoriniams darbams. Po nepriklausomybės atkūrimo į katedrą buvo ir yra kviečiami specialistai iš Geologijos instituto, Lietuvos geologinės tarnybos ir kitų institucijų bei privačių bendrovių.

1989 m. atkūrus geologinės nuotraukos, paieškų ir žvalgybos specialybę, buvo sudarytas naujas šios specialybės mokymo planas, kuriame buvo sumažintas dėstomų valandų skaičius marksizmo-leninizmo, dialektinio materializmo, politinės ekonomijos, rusų kalbos kursams. Įvesti nauji lietuvių kalbos, kultūros ir istorijos kursai, išplėstas gamtos apsaugos ir kt. dėstymas.

Geologijos studijos katedroje, kaip ir visos universiteto specialybės, perėjo prie trijų pakopų mokymo sistemos – bakalauro, magistro ir daktaro.

Sovietmečiu vadovėlių leidyba periferiniams universitetams ir institutams nebuvo galima, juos galėjo leisti tik Maskvos ir Leningrado universitetai ir institutai. Tik atkūrus nepriklausomybę profesoriai J. Paškevičius, M. Kabailienė, E. Trimonis, G. Motuza išleido po du, prof. T. Jankauskas (19 pav.) vieną vadovėlį. Su bendraautoriais J. Paškevičius 2009 m. išleido Enciklopedinį geologijos terminų žodyną.

Katedros darbuotojai dirbo mokslinį darbą, vykdė respublikinius ir tarptautinius mokslinius projektus, skelbė mokslinius straipsnius, taip pat organizavo geologines ekspedicijas arba trumpesnius lauko geologinius tyrimus, tyrinėjo gręžinių kerną kartu su studentais, o jie rinko medžiagą moksliniams darbams, iš kurių skaitė pranešimus moksliniuose būreliuose, studentų mokslinėse konferencijose, rengė diplominius darbus. Nuo 1949 m. Vilniaus universitetą baigė 1 273 geologai, iš jų klasikinę geologiją – 630 geologų. Katedroje dirbantys dėstytojai universitete ir kitose mokslinėse įstaigose apgynė 6 habilitacinio daktaro disertacijas ir 17 kandidatinių (dabar daktaro) disertacijų, išleido daugiau kaip 20 monografijų ir knygų, parašė ir išleido 11 skaitomų kursų vadovėlių. Nuo 1980 m. aktyviai dalyvauja mokslo žurnalo *Geologija* leidyboje. Atkūrė Vilniaus universiteto geologijos muziejų, sudarė standus. Katedra organizavo 9 respublikines ir 14 tarptautinių mokslinių konferencijų.

19 pav. Tadas Jankauskas (1938–2005), Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedros profesorius 1994–2005 m.

Fig. 19. Tadas Jankauskas (1938–2005). Professor of the Department of Geology and Mineralogy from 1994 to 2005

APIBENDRINIMAS

Apibendrinant Gamtos istorijos katedros veiklą (1781–1803) galima pasakyti, kad joje, kartu ir Lietuvoje, pirmą kartą universitetiniu lygiu buvo skaitomos mineralogijos paskaitos, sudaromos mineralų, uolienų ir fosilijų kolekcijos, kurių pagrindu įkurtas pirmasis Gamtos istorijos kabinetas. Pirmą kartą Lietuvoje pradėtos skaityti paleontologijos paskaitos, organizuoti pirmieji lauko geologiniai tyrimai.

Imperatoriškajame Vilniaus universitete veikė Mineralogijos katedra (1803–1832), nors oficialiu įsaku ir nebuvo įforminta. Joje buvo skaitomas atskiras mineralogijos kursas lenkų kalba. Universiteto darbuotojai vyko į Vakarų Europą gilinti mineralogijos žinių, lankė mokslo ir mokymo įstaigas, kasyklas, metalurgijos gamyklas, stažavosi pas žymų to meto mineralogą A. G. Vernerį. Jie surinko europinio masto mineralų, uolienų ir fosilijų kolekcijas, parašė ir išleido pirmuosius mineralogijos

vadovėlius lenkų kalba, organizavo su praktika susijusias geologines ekspedicijas, vykdė lauko geologinius tyrimus.

Stepono Batoro universiteto Geofizikos (1920–1929), Geologijos (1920–1939), Mineralogijos (1920–1934) ir Mineralogijos ir petrografijos (1934–1939) katedrų darbuotojai prisidėjo prie geografijos mokytojų rengimo, geologijos dalykus dėstė geografams, biologams, chemikams, farmacininkams, žemės ūkio specialybės studentams. Keletas studentų specializavosi kvartero geologijos ir geomorfologijos srityse. Tyrinėjo Vilniaus kraštą, jo mineralines žaliavas, vykdė petrografinę nuotrauką, sudarė Vilniaus krašto geomorfologinį žemėlapi, vykdė Lenkijos kristalinių ir nuosėdinių uolienu tyrimus.

Lietuvos / Vytauto Didžiojo universitete veikė trys geologijos katedros. Į Lietuvą sugrįžo aukštąjį geologinį išsilavinimą turintys lietuviai. Katedros darbuotojai skaitė geologijos kursus geografijos, biologijos, chemijos ir farmacijos specialybių studentams. Nuo 1936 m. buvo įvesta nauja geologijos studijų programa. Vasaromis katedrų darbuotojai organizavo ir vykdė lauko geologinius tyrimus. Per palyginti trumpą laiką buvo surinkta gausi geologinė medžiaga, o jos pagrindu parengtos ir apgintos keturios daktaro ir habilituoto daktaro disertacijos, paskelbta daug mokslinių straipsnių ir darbų. Buvo sukurti Lietuvos geologijos pagrindai, sudaryti Lietuvos geologiniai žemėlapiai.

Vilniaus universiteto Geologijos ir Mineralogijos katedrų darbuotojai nuo pokario iki 1963 m. sistemingai rengė geologus, organizavo geologines ekspedicijas, kurias derino su studentų gamybinėmis praktikomis. Katedrų pedagoginis-mokslinis personalas vykdė detalius Lietuvos paleontologijos, stratigrafijos, regioninės geologijos, tektonikos, mineralogijos, litologijos ir hidrogeologijos mokslų tyrimus. Geologijos katedroje buvo parengtos 5, apgintos 3, o mineralogijos – 3 disertacijos (2 iš jų buvo parengtos Geologijos katedroje). Keturiems dėstytojams buvo suteikti docento moksliniai vardai. Aktyviai dirbdamas mokslinį darbą profesorius J. Dalinkevičius sukūrė Lietuvos stratigrafijos mokyklą (Paškevičius, 2003).

Nuo 1963 m. Geologijos ir mineralogijos katedroje kvalifikuoti profesoriai, habilituoti daktarai ir daktarai, docentai, dėstytojai, asistentai, lektorai ir mokslo darbuotojai dėstė geologijos disciplinas ne tik katedroje rengiamos specialybės studentams,

bet ir hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos, geografijos ir biologijos studentams, taip pat organizavo geologines ekspedicijas, tyrinėjo gręžinių kerną, įtraukdami į šį darbą ir studentus.

Iš viso to matyti, kad Vilniaus ir Kauno universitetų geologai, per 210 m. dirbdami minėtose geologijos katedrose, nuėjo ilgą ir sudėtingą, bet kartu ir brandų kelią. Jų akivaizdūs darbai garsino pasauliui Lietuvą, Vilnių ir šio krašto geologiją.

LITERATŪRA

1. Bielinski J. S. 1899–1900. *Uniwersytet Wilenski (1579–1831)*. Vol. 1–3. Krakow. 2060 p.
2. Biziulevičius S. 1991. *Evoliucinė mintis senajame Vilniaus universitete*. Vilnius: Mokslas. 31–60.
3. Dalinkevičius J. 1934. Lietuvos kreida. *Kosmos* 25: 233–293.
4. Dalinkevičius J. 1935. On the fossil fishes of the Lithuania chalk. Selachii. *Matematikos-gamtos fakulteto darbai* 9(3): 253–305.
5. Dalinkevičius J. 1969. Lietuvos universiteto Kaune geologinės katedros ir jų veikla. *Lietuvos geologija ir profesorius Mykolas Kaveckis*. Vilnius–Kaunas. 42–69.
6. Eichwald E. 1829–1831. *Zoologia specialis*. Vol. 1–5. Wilnae: J. Zawadski. 1041 p.
7. Eichwald E. 1830. *Naturhistorische Skizze von Lithauen, Wolynien und Podolien in Mineralogischer-geognostischer und zoologischer Hinsicht*. Wilno. 1–323.
8. Fedorowicz Z. 1957. Katedra historii naturalnej w dawaniej wszechnicy Wilenskiej. *Studia I materialy z dziejów nauk polskiej* 5: 101–111.
9. Forster G. 1843. *Limites historie naturalis. Sämtliche Schriften* 4: 380–396.
10. Gaigalas A. 2003. Geologija Stepono Batoro universitete (1919–1939). Iš: *Geologija Vilniaus universitete*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 43–65.
11. Garbowska J. 1993. Nauki geologiczne w uczelniach Wilna i Krzemienca w latach 1781–1840. *Polska AN. Prace Muzeum Zemi* 42: 21.
12. Gilbert J. E. 1780. Petrification remarquable. *Acta Academiae Scientiarum Petropolitanae* II. Petrapoli.
13. Gilbert J. E. 1781–1782. *Prospectus lectionum publicarum in Alma Universitate et Academia Vilmensis ... ex anno 1781 at annum 1782*. Vilniaus universitatis RS.
14. Gilbert J. E. 1782. *Flora Litvanica inchoate, seu enumeration plantarum quas Grodnam collegit et determinavit Joannes Enmanuel Gilbert*. Vol. 1–5.
15. Grigelis A. 2003. Vilniaus universiteto Mineralogijos katedra 1803–1832. Priedas. Romano Simonovičiaus ataskaita iš užsienio kelionės, atliktos 1803 m. Iš: *Geologija Vilniaus universitete*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 18–33.

16. Jakowicki I. 1827. *Wykład oryktognozy i początków geognozy*. 2nd ed. Wilno. 1–396.
17. Jodelė P. 1922. *Geologiniai tyrinėjimai technikos atžvilgiu su Lietuvos daviniais ir šulinių gręžiniais*. Kaunas. 1–108.
18. Jundził S. B. 1798. *Disertacja mineralogiczno-geologiczna o krajach gdzie się kruszcze znajdują i o wielości rocznego ich wydobywania w dzień rozpoczęcia publicznych lekcij w szkole Główniej litewskiej*. Wilno: Druk. Akad. Wilenskiej. 1–13.
19. Lukoševičius J. 1982. *Atsiminimai ir laiškai*. Vilnius. 1–245.
20. Kaveckis M. 1931. Lietuvos geologiniai pagrindai ir remiantis gręžinių daviniais senesnių padarų geologinio žemėlapiu sudarymas. *Matematikos-gamtos fakulteto darbai* 5(2): 586–675.
21. Narębski W., Wójcik Z. 2003. Mineralogic-petrographic school of Stanisław Małkowski at the Stefan Batory University. *Geologija* 44: 22–30.
22. Pakuckas Č. 1933. Papilės oksfordo ir kelovėjo amonitų fauna. *Matematikos-gamtos fakulteto darbai* 6(2): 3–87.
23. Paškevičius J., Grigelis A., Narbutas V., Tarvydas R. 1988. Geologas Juozas Dalinkevičius. Iš: *Juozas Dalinkevičius*. Vilnius: Mokslas. 7–30.
24. Paškevičius J. 2003. Vilniaus universiteto geologinės katedros. *Geologija* 44: 3–21.
25. Symonowicz R. 1806. *O stane dzisiejszym mineralogii*. Wilno. 1–188.
26. Skuodis V. 2003. Geologija Vilniaus universitete 1940–1963 metais. Iš: *Geologija Vilniaus universitete*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 86–97.
27. Lukoshevich I. D. 1908–1911. *Neorganicheskaya zhizn' zemli. 1. Fiziko-mekhanicheskiye procesy zemno shara. 2. Zhizn' gornykh porod. 3. Ctroyeniye zemli sviazi s yeyž istorii*. SPb. 1173 p.
28. Skuodienė I. 1981. Pis'mo Ieronima Strainovskogo A. G. Verneru. *Razvitie geologicheskoy mysli v Litve*. Vilnius: Mokslas. 23–28.

Juozas Paškevičius

GEOLOGY AT VILNIUS AND KAUNAS UNIVERSITIES FROM THE ESTABLISHMENT OF MINERALOGY DEPARTMENT

Summary

The development of geology and mineralogy at Vilnius University was influenced by the progressive ideas of the Educational Period as well as by various social-political events in Lithuania. During these turbulent periods there were departments with different profiles and professors: Natural History Department (1781–1803), Imperial Vilnius University Mineralogy Department (1803–1832), Stephan Batory University geological departments (1919–1939), Lithuanian / Vytautas the Great University geological depart-

ments (1922–1940), Vilnius University geological departments (1940–1963), Vilnius University Geology and Mineralogy Department (1963–2013). Their history is presented in this article.

Natural History Department. After abolishing the Jesuit Order, to which Vilnius University (academy) belonged, the Educational Commission was established in 1773. The Commission proposed to reorganise Vilnius University to the Principle School of Lithuanian Great Duchy (LGD). It was expanded and physical and natural sciences were introduced. New faculties and departments were established, world-famous scientists and professors were invited. For the first time in Lithuania lectures on mineralogy at university level were given, geological fieldworks were organised, and collections of minerals, rocks and fossils were accumulated. These collections were the basis for the first Natural History Department.

Imperial Vilnius University Mineralogy Department. It should be emphasized that from 1803 the Mineralogy Department existed even without official documentation. The course in mineralogy was given in Polish. Staff of the Mineralogy Department was travelling to Western Europe to visit educational and research institutions, mines, metallurgical plants. They were also taking the course given by famous at that time Mineralogist A. G. Verner. They gathered Europe-famous mineral, rock and fossil collections. They prepared and published first textbooks in Polish. They were organizing applied geological expeditions, performing geological field works. Lectures in mineralogy were started to be given by the expert in this field R. Symonowicz. This was an essential change in mineralogy and consequently a separate branch of science was formed in Lithuania.

Stephan Batory University geological departments. In 1920, at the Faculty of Mathematics and Natural Sciences, Departments of Geophysics (1920–1929), Geology (1920–1939), and Mineralogy (1920–1934) were established. The latter department was renamed the Department of Mineralogy and Petrography in 1934. Staff of the departments contributed to training of geography teachers, lecturing geological subjects to students of geography, biology, chemistry, pharmacy and agriculture. They supervised several students in quaternary geology and geomorphology. The departments were under the lead of the following professors: L. Łukaszewicz, B. Rydzewski, E. Pasendorfer, P. Radiszewski and S. Malkowski. They studied the Vilnius Region, its mineral resources, performed petrographical mapping, compiled a morphological map of the Vilnius Region, and investigated crystalline and sedimentary rocks and fauna of Poland.

Lithuanian / Vytautas the Great University geological departments. In 1919, when Lithuania lost its Vilnius Region and University, it was necessary to organize a Lithuanian university in Kaunas. The Department of Mineralogy functioned between 1922 and 1926. It was established by and was under the guidance of Assistant (Docent from 1923) Mykolas Kaveckis. Courses of geology to students of nature, chemistry, medicine were given. The Department of Geology was established in 1923. The chair was held by G. L. Smit Sibinga who was invited from Holland and started to work as an assistant. In 1926, after the death of Head of the department M. Tomašauskas, Departments of Geology and Mineralogy were joined together and named as the Department of Mineralogy and Geology (1926–1940). The head of the department was Docent Mykolas Kaveckis. Lithuanian specialists who had university education came back to Lithuania from abroad. The academic staff was giving courses in geology to students of geography, biology, chemistry and pharmacology. From 1936 several students were educated as geologists. During summers, staff of the departments was organizing field work studies. During a relatively short time, abundant geological information was collected and boreholes were drilled for research. Geological maps were compiled. Based on this, PhD and Doctorus Habilitatus theses were defended as well as many papers were published. Fundamentals of the Lithuanian geology were laid.

Vilnius University geological departments. In 1939, after the return of Vilnius Region to Lithuania, the Faculty of Mathematics and Natural Sciences of Vytautas the Great University in Kaunas was moved to Vilnius University. On December 9, 1940 the former Section of Biology was divided into three independent sections: Biology, Geology and Geography, and Mineralogy and Geology. In the latter, Groups (Departments) of Mineralogy and Geology were established. On December 9, 1940, by order of Commissar for Public Education, prof. M. Kaveckis and prof. J. Dalinkevičius were officially appointed as heads of the groups. J. Dalinkevičius was already a professor as he was awarded that title on

November 10, 1940 when he became Head of the Department for Engineering Geology in Kaunas. After the war, in 1944, the Faculty of Natural Sciences was established with three Sections – Biology, Geography and Geology. In the latter Departments of Geology and Mineralogy started to function. The Department of Geology was functioning from 1944 to 1963. There specialists for geological mapping and mineral resources were trained. All this time Head of the department was prof. J. Dalinkevičius. Every lecturer was giving many courses in geology because everybody ought to teach for at least 720 hours per year, in some cases the lecturing load was up to 1 000 hours per year. Despite of the large teaching load, all of them were intensively doing research: V. Gudelis – Lithuanian Quaternary, S. Žeiba – Lithuanian Devonian and its brachiopods, L. Petrulis – hydrogeology of Vilnius City and its surroundings, J. Paškevičius – Ordovician and Silurian, with special emphasis on brachiopods in Lithuanian, and P. Vaitiekūnas – stratigraphy and composition of Lithuanian Quaternary. They all defended PhD theses. The Department of Mineralogy, like that of Geology, existed between 1944 and 1963. Until 1956 specialists in geochemistry were trained, while later they were trained in geological mapping and exploration.

Vilnius University Geology and Mineralogy Department. In 1963, a study programme for geological mapping and exploration was cancelled and that of hydrology and engineering geology was introduced. Former Departments of Geology and Mineralogy were merged and new one was named as the Department of Geology and Mineralogy. Since 1963 courses of geology for students of hydrogeology and engineering geology were given. Since 1989, when the specialization of geology was re-introduced, all education of students of this specialization has been up to the department. All staff were / are active in research, were / are participating in national and international projects, published monographs and books, and published hundreds of papers in national and international journals.

Key words: Vilnius University, geology, mineralogy, Department of Geology and Mineralogy, history of science